

RPW/45237/2019 N
Data: 2019-11-12

dr hab. Józef Kość
ul. Jana Brzechwy 10
22-400 Zamość

**Recenzja osiągnięć Pana dra Błażeja Osowskiego ubiegającego się o nadanie stopnia
doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie
językoznawstwo**

Dr Błażej Osowski ukończył filologię polską na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w 2008 roku i studia filologiczne o specjalności filologia słowiańska w Instytucie Filologii Słowiańskiej we wspomnianej uczelni, które zamknął magisterium slawistycznym w 2011 roku. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa Habilitant uzyskał w 2012 roku na podstawie rozprawy pt. *Przymiotnik w języku mieszkańców północno-wschodniej i południowo-zachodniej Wielkopolski. Studium leksykalno-słotwórcze*, której promotorem był prof. dr hab. Jerzy Sierociuk.

Obecnie dr Osowski pracuje na stanowisku adiunkta w Pracowni Dialektologicznej Instytutu Filologii Polskiej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Wcześniej w Pracowni Dialektologicznej był zatrudniony na stanowiskach technicznych.

Ocena osiągnięcia naukowego wymienionego w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym ... zatytułowanego *Wariantywność leksykalno-semantyczna języka wielkopolskich inwentarzy z drugiej połowy XVIII wieku. Studia z dialektologii historycznej*

Podstawą ubiegania się dra Osowskiego o stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych jest monografia pt. *Wariantywność leksykalno-semantyczna języka wielkopolskich inwentarzy z drugiej połowy XVIII wieku. Studia z dialektologii historycznej* (ss. 240), opublikowana w 2019 roku w Wydawnictwie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół

Nauk, którą do wydania opiniowali dr hab. Stanisław Cygan prof. UJK i dr hab. Marek Osiewicz prof. UAM.

Monografia ta składa się z dwóch części, tj. teoretycznej i analitycznej, które poprzedza wstęp, a zamyka syntetyczny rozdział o strukturze wariantowości językowej i zakończenie. Po czym następuje zestawienie bibliograficzne, spis tabel, spis wykresów i spis map. W okładce znajduje elektroniczny załącznik, zawierający zmapowane warianty leksykalno-semantyczne wielkopolskich inwentarzy z drugiej połowy XVIII wieku.

Już we wstępie do swojej książki Habilitant wyraził pogląd, odnosząc się do istniejącej literatury naukowej, że historyczna polszczyzna wielkopolska, realizująca się w różnych wariantach, nie ma monograficznego opracowania, co potwierdza zarówno stan badań, jak i postulaty badawcze historyków języka. Zatem podjęty przez dra Osowskiego problem historycznojęzykowy jako temat opracowania naukowego znajduje pełne uzasadnienie.

Istotą terytorialnej odmiany języka etnicznego w określonym stadium ewolucyjnym jest jej wariantowość, przejawiająca się fonetycznie, gramatycznie i leksykalnie. W odniesieniu do tej konstatacji Autor sformułował hipotezę, która kierowała analizą, że „wielkopolska polszczyzna regionalna była wewnątrznie zróżnicowana w wymiarze geograficznym i zróżnicowanie to nie miało charakteru przypadkowego, lecz wpływały na nie takie czynniki: wykształcenie uczestników aktu komunikacji (w tym pisarzy) i opanowanie przez nich polszczyzny literackiej, wpływy gwarowe, wpływy języków obcych, obecność elementów archaicznych i innowacyjnych” (s. 9-11).

Podstawą źródłową, która pozwoliła Autorowi sformułować finalne konstatacje o wariantowości leksykalnej i dyferencjacji terytorialnej języka polskiego w Wielkopolsce w XVIII wieku stały się opublikowane na podstawie tekstów rękopiśmiennych inwentarze dóbr szlacheckich, traktowane jako materiał, który przybliży badacza do poznania faktu historycznego, ściślej historycznojęzykowego. Taki dobór materiałów źródłowych do analiz wariantowości terytorialnej języka trzeba uznać za nader fortunny i to przynajmniej z kilku powodów. Inwentarze mają ustaloną lokalizację przestrzenną i temporalną, są różnotematycznymi zapisami prymarnie mówionej odmiany języka, zostały sporządzone przez pisarzy-urzędników, którzy w codziennej komunikacji językowej posługiwali się nieelitarną wersją języka polskiego. Przy czym analizowane w książce inwentarze pochodzą z różnych miejsc Wielkopolski, co dla geograficznego uporządkowania wariantów wyrazowych ma fundamentalne znaczenie. Wszystko to przybliży badacza do rekonstrukcji

wariantywności leksykalnej i autentycznego zróżnicowania regionalnego polszczyzny w jej określonym etapie rozwojowym.

Autor zrezygnował z kwerendy archiwalnej i studiowania wprost inwentarzowych tekstów rękopiśmiennych, ale nie należy mu czynić z tego zarzutu, bo dla badań leksykalnych taka decyzja jest zasadna.

Rekonstrukcja wariantywności leksykalno-semantycznej języka wielkopolskich inwentarzy z drugiej połowy XVIII wieku, która pozwala z dużą dozą prawdopodobieństwa przenieść tę wariantywność do wskazanego etapu chronologicznego żywego języka Wielkopolan, została przeprowadzona przez dra Osowskiego z zastosowaniem precyzyjnie sformułowanej metody postępowania badawczego.

Autor ze znanstwem odniósł się do dotychczas stosowanych w lingwistyce historycznej, a zwłaszcza w dialektologii historycznej, metod badawczych. Odwołując się do klasycznych już ujęć metodologicznych Kazimierza Nitscha, Witolda Taszyckiego, Władysława Kuraszkiwicza i wielu innych badaczy, m.in. Mieczysława Karasia, Wojciecha Rzepki, Alicji Pihan-Kijasowej, Bogusława Wyderki czy Adama Wróbla, Habilitant na użytek własnych analiz zbudował innowacyjny model postępowania badawczego, który przedstawił w części teoretycznej swojego opracowania.

Istotą metody badawczej zastosowanej w recenzowanej książce jest scalenie ujęcia genetycznego, czyli etymologicznego i diachronicznego, z geolingwistycznym, czego funkcją jest ustalenie w określonym przekroju synchronicznym leksykalnej wariantywności statycznej i zmapowanie jej zgodnie z dyrektywami kartografii lingwistycznej. Takie ujęcie analizowanego materiału było możliwe dzięki rozproszonemu geograficznie doborowi zapisów inwentarzowych, które mają przymiot źródeł jednorodnych.

Do założeń metodologicznych opracowania zostały włączone rozważania dotyczące teorii wariantywności językowej, szczególnie leksykalnej, które umożliwiły Autorowi ekscerpcję wariantów z tekstów inwentarzy wedle ustalonych kryteriów. Podstawowym kryterium uczynił On onomazjologiczną drogę postępowania (od pojęcia do nazwy), poszukując dla określonego znaczenia jego różnych realizacji zarówno w wyrazach, jak i połączeniach wyrazowych.

Dr Osowski nie izoluje w swojej książce rozważań ściśle językoznawczych od szeroko rozumianego kontekstu historycznego, lecz poszukuje uzasadnienia dla obfitości i

różnorodności słownictwa inwentarzy także w dawnej sytuacji językowej Wielkopolski, ujmowanej w rozległej perspektywie czasowej, wykraczającej poza XVIII wiek.

Do analizy leksykalnej Autor skonstruował powtarzalny, wielosegmentowy wzorzec, w którym znajduje się: wstęp historyczno-kulturowy, ustalenia etymologiczne, wyniki kwerendy leksykograficznej i atlasowej, relacja z zapisów inwentarzowych z opracowaniem kartograficznym i statystycznym. Tak prowadzona analiza leksykalno-semantyczna ma podstawy metodologiczne w dialektologii historycznej, ale z drugiej strony pozytywnie wykracza poza tradycyjny model postępowania historycznodialektalnego, nastawionego na ustalanie relacji między kształtującym się językiem literackim a odmianami terytorialnymi polszczyzny. W ten sposób Autor przypisał dialektologii historycznej status autonomiczny, niezależny od jej wczesnego etapu rozwojowego. Zaproponowany sposób postępowania analitycznego w pewnym zakresie koresponduje z rozwijanymi ostatnio badaniami etnolingwistycznymi, zwłaszcza w warstwie wiedzy etnograficznej i kulturowej, która, jak się okazuje, jest niezbędna także dialektologii historycznej.

Zgodnie z przyjętą w pracy metodą badawczą Habilitant w części materiałowej opracowania poddał analizie 50 pojęciowo rozumianych inwariantów leksykalnych, które znalazły realizację w różnorodnych wariantach tekstowych. Warianty te zostały podzielone na trzy kategorie, tj. warianty leksykalne związane z realiami wiejskimi, warianty leksykalnie niezwiązane z realiami wiejskimi i warianty semantyczne, które zostały zlokalizowane na 44 mapach. Spójność monografii leksykalnych z częścią analitycznej z załączonymi do książki mapami wyraża się w komplementarności tych dwu segmentów opracowania. Artykuły słownikowe przynoszą obraz funkcjonowania wariantów w tekstach inwentarzy, prezentują ich historię i sygnalizują materialny status desygnatów, opracowania kartograficzne z kolei przedstawiają wariantywność leksykalno-semantyczną w rozproszeniu geograficznym całego regionu.

Przeprowadzone przez Autora badania źródłowe inwentarzy skoncentrowane na leksyce wariantywnej geograficznie i kartograficzna prezentacja ich wyników wniosły do językoznawstwa historycznego nową wiedzę o języku, a zwłaszcza o słownictwie, Wielkopolan w drugiej połowie XVIII wieku. Badania te udokumentowały zarazem złożoną strukturę wariantywności leksykalno-semantycznej zarówno w całej enklawie terytorialnej, jak i w określonych miejscowościach, co poświadczają różne kategorie wariantów. Wśród nich są bowiem warianty systemowe i idiolektalne, wedle zasięgu ich użycia, a także

kolokwializmy, neosemantyzmy, derywaty, zapożyczenia, archaizmy, regionalizmy czy gwaryzmy. Przy czym dominująca grupa słów ma charakter niedyferencyjny i należy do odmiany ogólnopolskiej. Relacje ilościowe między wskazanymi kategoriami zostały przedstawiane tabelarycznie i wykresowo.

Historycy języka wielokrotnie wskazywali na trudności w odtworzeniu zróżnicowania terytorialnego polszczyzny w jej różnych etapach rozwojowych ze względu na niejednorodność źródeł, które wykorzystywano w tej rekonstrukcji. Publikacja dra Osowskiego, której podstawą materiałową są inwentarze dóbr szlacheckich z Wielkopolski, otwiera nowe perspektywy badawcze u ustalaniu historycznej dyferencjacji terytorialnej języka polskiego, zwłaszcza środowisk nieelitarnych, na podstawie źródeł jednorodnych, czyli rękopiśmiennych inwentarzy zachowanych w archiwach, a w części już opublikowanych.

Osiągnięcie naukowe dra Błażeja Osowskiego pt. *Wariantywność leksykalno-semantyczna języka wielkopolskich inwentarzy z drugiej połowy XVIII wieku* oceniam nader pozytywnie. Autor tego opracowania zbadał oryginalny materiał historycznojęzykowy, stosując nowatorskie ujęcie metodologiczne, przez co wniósł nową wiedzę do językoznawstwa polonistycznego.

Ocena aktywności badawczej, usytuowanej poza osiągnięciem naukowym przedstawionym do postępowania habilitacyjnego, dorobku dydaktycznego, popularyzatorskiego i współpracy naukowej.

Na dorobek naukowy dra Osowskiego, poza osiągnięciem habilitacyjnym, składa się 37 publikacji, które ukazały się w renomowanych czasopismach naukowych i wartościowych pracach zbiorowych, zwykle pokonferencyjnych. Publikacje z tego zestawienia są zróżnicowane źródłowo, tematycznie i metodologicznie.

Opracowania slawistyczne Autora wpisują się w nowy nurt badań porównawczych nad leksyką obcego pochodzenia w językach słowiańskich, a zwłaszcza jej różnymi kategoriami semantycznymi. Inne kręgi tematyczne tych opracowań, to kreowanie morawskiego języka literackiego czy kody językowe w internetowych tekstach o gwarach i dialektach słowiańskich.

Dr Osowski sięgnął do ważnych źródeł z XIX i pierwszej połowy XX wieku, tj. do akt stanu cywilnego i materiałów dialektologicznych Adama Tomaszewskiego, na podstawie których rekonstruował gwary wielkopolskie z wymienionych okresów. Opublikowane analizy i wyniki badawcze nie tylko dopełniają wiedzę językoznawczą o przeszłości językowej Wielkopolski, ale stanowią też tło porównawcze dla opracowań historycznodialektalnych, których przedmiotem są wcześniejsze etapy rozwojowe polszczyzny w tym regionie.

W dorobku naukowym Habilitanta są liczne prace dotyczące leksyki, która została wyekscerpowana z osiemnastowiecznych tekstów urzędowych i gwar wielkopolskich. Leksyka historyczna stała się źródłem w odtwarzaniu obrazu dawnych grup społecznych i relacji między tymi grupami. Słownictwo gwarowe, zebrane w dwóch słownikach pod redakcją dra Osowskiego, dokumentuje z kolei ludową kulturę materialną i niematerialną mieszkańców powiatu kolskiego. Słownictwo to zostało opracowane leksykograficznie zgodnie z metodologią badań dialektologicznych prowadzonych w Pracowni Dialektologicznej UAM z uwzględnieniem przytoczeń tekstowych w artykule hasłowym, które ukazują wyraz tekstowy w strukturze wypowiedzi. Przytoczenia te wprowadzają także kontekst etnograficzny do słownika, który w ten sposób staje się kompendium wiedzy o języku i kulturze regionu. Do sfery leksykalnej należą w istocie też opracowania słowotwórcze Autora, ponieważ analizowane w nich formacje słowotwórcze w ujęciu historycznym i terytorialnym przynoszą obserwacje o funkcjonowaniu w polszczyźnie dawnej i współczesnej określonych kategorii wyrazowych.

W 2017 roku Dr Osowski opublikował trzy artykuły, w których zajął się relacjami między komunikacją mówioną a pisaną udokumentowaną w inwentarzach szlacheckich. Studia te mają w znacznej mierze charakter teoretyczny, ale prowadzone w nich rozważania opierają się na dobrze znanych Autorowi dokumentach urzędowych. Wspomniane publikacje są dla historyków języka istotnym wskazaniem, jak oddzielać na podstawie sygnałów metatekstowych i kolokwialnych struktur syntaktycznych warstwę oralną z genezy od piśmiennej w tekstach archiwalnych.

W badaniach naukowych Habilitanta wyróżnia się grupa publikacji, które podejmują teoretyczne rozważania dotyczące problematyki dialektologicznej zarówno w jej aspekcie diachronicznym, jak i synchronicznym. Ich Autor rozpatrując relacje między historycznymi odmianami terytorialnymi języka polskiego a współczesnymi podejmuje kwestię statusu gwar w osiemnastym wieku i zasięgów ówczesnych cech gwarowych, ustala wartość

dokumentów urzędowych w rekonstrukcji zasięgów wyrazowych, wpisuje różnorakie odniesienia do gwary w konwencję dialogu, charakteryzuje metody jakościowe w badaniu gwary i weryfikuje cechy definicyjne gwary i dialektu w perspektywie historycznej. Na podstawie lektury tej grupy publikacji rysuje się stanowisko metodologiczne Badacza, który w postępowaniu naukowym scala ujęcie opisowe z filologicznym wobec dawnych wariantów terytorialnych języka i wskazuje na możliwość zastosowania metody geografii lingwistycznej w zobrazowaniu zróżnicowania językowego na mapie. Tę wstępną deklarację metodologiczną Habilitant twórczo rozwinął w osiągnięciu przedstawionym do postępowania habilitacyjnego i tam konsekwentnie zweryfikował ją materiałowo.

Wśród prac naukowych dra Osowskiego znajdują się publikacje, które projektują dalsze badania terenowe gwar wielkopolskich. Projekty te z jednej strony zakładają kontynuację dotychczasowych metod ekscerpcji materiałowych, stosowanych przez badaczy z poznańskiego środowiska dialektologicznego, ale z drugiej strony wprowadzają nowe koncepcje eksploracyjne, które są reakcją na dynamiczne zmiany języka mieszkańców wsi.

Wymienione grupy publikacji naukowych dra Osowskiego świadczą o Jego horyzontach badawczych, o tym, że nie jest On badaczem monotematycznym i podejmuje problemy naukowe z różnych sfer językoznawstwa polonistycznego i sławistycznego. Właściwością wszystkich publikacji Habilitanta jest to, że zarówno zawarta w nich argumentacja, jak i konkluzje mają zawsze rzetelną podstawę materiałową.

Dr Osowski aktywnie uczestniczy w krajowych i zagranicznych konferencjach naukowych zarówno jako referent, jak i współorganizator, należy też do międzynarodowych i krajowych organizacji oraz towarzystw naukowych. Jako uczestnik gremiów redakcyjnych opracowuje i upowszechnia publikacje językoznawcze. W 2017 roku otrzymał Nagrodę Rektora UAM za osiągnięcia w pracy organizacyjnej.

Na uznanie zasługuje praca dydaktyczna Habilitanta, prowadzi On bowiem różne typy zajęć obowiązkowych i fakultatywnych, także za granicą, sprawuje również opiekę nad Studenckim Dialektologicznym Kołem Naukowym.

Dr Osowski popularyzuje w różnych środowiskach, zwłaszcza uczniowskim, wiedzę o języku polskim i jego wariantach terytorialnych.

Dorobek naukowy dra Błażeja Osowskiego, który podlega opiniowaniu poza osiągnięciem habilitacyjnym, Jego pracę dydaktyczną, organizacyjną, współpracę naukową i popularyzację nauki oceniam wysoce pozytywnie.

W podsumowaniu oceniającym przedstawione osiągnięcia stwierdzam, że dr Błażej Osowski spełnia wymagania, które są podstawą do nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego, Jego cały dorobek naukowy, w tym osiągnięcia habilitacyjne, stanowi istotny wkład w rozwój lingwistyki polonistycznej. Praca dydaktyczna, popularyzatorska, organizacyjna i współpraca naukowa Habilitanta zasługuje również na wysoką, pozytywną ocenę.

Na podstawie pozytywnie ocenionych osiągnięć Habilitanta przedkładam Komisji Habilitacyjnej a za jej pośrednictwem Radzie Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu wniosek o nadanie doktorowi Błażewi Osowskiemu stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie językoznawstwo.

Zamość, 06 listopada 2019 r.

A handwritten signature in blue ink, appearing to be 'A. K.' followed by a flourish.